

Милосав М. Гудовић

Јустин Ћелијски и Русија

Богдан Лубардић, *Јустин Ћелијски и Русија: њуџеви рецеџије руске филозофије и теолоџије*, [библиотека Савремено богословље, књига 15.], Беседа, Нови Сад 2009, 211 стр.

О руском лику Ћелијског филозофа

Руска религијска мисао и српска духовна култура најпоузданије и најдубље се прожимају у делу Јустина Поповића, угледног предавача на Богословском факултету у Београду, а доцније и архимандрита манастира Ћелије код Ваљева. Овај скромни монах и неуморни апологета, књижевни трудбеник и догматичар, није се задржао на школском усвајању филозофских учења и теоријских праваца руске мисли, већ је извршио смелу, оригиналну и *стваралачку* надградњу боготражитељске лектуре. О токовима и рукавцима Јустинове рецепције Достојевског и Соловјова, Флоренског и Булгакова, Берђајева и Франка, Зјењковског и Флоровског (да поменемо само нека имена), читалац се може обавестити у новообјављеној подстицајној књизи Богдана Лубардића *Јустин Ћелијски и Русија*. Овај спис доноси корисна сведочанства о везама (мислилачким и фактичким) оца Јустина Ћелијског са водећим руским трагаоцима за новим-старим путевима мишљења усред кризе културног, па и цивилизацијског кода европског човека.

Лубардић пружа исцрпан преглед утицаја руске филозофије на формирање светоназора (и хришћанског филозофског учења) Јустина Новог Ћелијског. Већ на почетку студије, аутор наглашава духовну блискост нашег мислиоца са филокалијом оваплоћеном у романима Достојевског. Полифонијско казивање Фјодора Михајловича се у Јустиновим текстовима претаче у особену христолошку и христоцентричну визију света. У тој ствари се филозоф из Ћелија слаже са многим својим руским богоискатељским сапутницима. Ликови Достојевског су за њега живи и изван уобразиље; штавише, Поповић сматра да се писац *лично* остварује и иступа у дејствима и појавама сопствених јунака. Литерарни јунаци постају весници филозофских замисли које, по Јустиновим увидима, извиру из саме Христове ипостаси. Лубардић прати ову херменеутичку по(р)уку упућујући на то монашко или, да кажемо, „келијско“ читање Достојевског – писца који превазилази оквире уобичајеног реалистичког начина приповедања и успоставља критери-

јуме „православног реализма“. Аутор подсећа да су романескни ликови Фјодора Михајловича, према запажањима оца Јустина, осликани и као „житија светих у малом“ (стр. 138).

Јустин Поповић се, да подсетимо, у интерпретацији и оцени Достојевског, суштински разилази са великим дипломатом, писцем и теоретичарем Константином Леонтјевим, потоњим оптинским калуђером Климентом, који је у делима Достојевског налазио пример „ружичастиг“ хришћанства, али не и обресе предањске, светоотачке духовности. Јустинова тумачења не доносе такву (може бити самоуверену, премда истинољубиву) критику. Будући да није савременик, него следбеник и ученик Достојевског, архимандрит Јустин сматра оправданим да у смисаоно ткиво пишчевог текста учитава [подразумевани] традицијски садржај и обратно: да у интерпретације текстова светих отаца, сходно њиховој инхерентној логици и логосности, уноси христолошке сентенције овог „тринаестог апостола“ и пророчког разарача инквизиторског антилогоса. Богдан Лубардић овом интерпретативном сплету посвећује доличну пажњу. Осим тога, аутор упућује и на упечатљиво и узорито дело православне теорије сазнања, *Гносеологију свейої Исака Сирина*, коју је отац Јустин објавио 1927. године за време службовања у Сремским Карловцима – једном од првих стецишта изгнане беле Русије (стр. 41). Према мишљењу Лубардића, рецепцију Достојевског у делима Јустина Поповића требало би читати у ширем контексту неопатристичке синтезе и еманципације православног мишљења од схоластичких тенденција у њему самом (стр. 21).

Сличну борбу против схоластицизма, на генијалном (и свагда ризичном) софијанском путу, водио је и Павле Флоренски, философ, научник и свештенотумченик. У другом делу књиге, Лубардић убедљиво показује да је „руски Леонардо“ такође оставио дубок траг у Јустиновом философском развоју. Али за разлику од оца Георгија Флоровског, који је сва софиолошка *ѿраїања* жигосао као прелест и јеретичку блудњу, ризикујући да тако и саму ортодоксну мисао претвори у својеврсни схоластички забран, отпоран на *друкчије* (не нужно хетеродоксне) стваралачке продоре и посредовања, ава Јустин је имао слуха за философски нерв Флоренског, не наступајући одозго, као пресудитељ, него као верни читалац и просудитељ. С тим у вези, особито је важно Лубардићево указивање на јустиновску рецепцију централног дела Флоренског *Сїуд и ѿврђава истїине* (стр. 43-67).

Поред Павла Александровича, у видокругу Јустинове догматолошки оријентисане теологије и хришћанске философије, нашли су се словес-

нофили Алексеј Хомјаков (пре свега као еклисиолог), Иван Кирејевски, и Константин Аксаков, те бројни мислиоци Сребрног века руске културе. О преламању идеја сваког од њих у радовима оца Јустина могла би се написати посебна студија. Лубардић је у својој књизи отворио и назначио те (иначе пренебрегнуте и нетематизоване) везе, стављајући нагласак на правце могућности даљих философских и теолошких усвајања и остваривања опсежних контаката између руског и српског културног круга, подстичући тако и будући *научно-критички* рад на делу Јустина Поповића. Спис који је пред нама може послужити као поуздан водич и *узор* у том правцу истраживања.

Како смо већ напоменули, међу источнословенским претечама стваралаштва оца Јустина, најпре се истиче Достојевски који је у књизи *Јустин Ђелијски и Русија* посматран кроз призму светих отаца Цркве (стр. 21-43). Поред Достојевског, Лубардић тематизује и утицаје међусобно веома разноликих философа, уплетених у вишеструко дијалектичне односе према Европи. Отац Јустин не радикализује противстављеност православља и Европе (као што је то чинио, рецимо, Николај Данилевски), већ преваходно указује на радикалну отуђеност нововековне свести Европљана у односу на *Христа* као (мета)повесног чиниоца. Теонормни дискурс Јустина Поповића не добија своје мере и границе из сфере политике, културологије или карактерологије, што не значи да се ђелијски Философ овим темама није подробно и савесно бавио. Богдан Лубардић с правом примећује (стр. 69) да мисао преподобног Јустина никада није усмерена на осуду европске другости/другачијости као такве, него на критике изобличавања трансцендентног Другог који у данашњим распонима духа, склоног распарчаним „истинама“, најчешће остаје извитоперено представљен и доживљен, недоступан или напосто не(пре)познат. Јустин Ђелијски разодева савременог човека, скида љуске с подераног и обogaљеног при-зора људског бића, остављајући места за саму *ђелију*, за суштину и језгро његовог (пропуштеног) Живота. Због тога, још оштрије и далекосежније од својих руских „узора“, разматра усуд европског света. Аутор се дотиче и тог проблемског оквира и, поврх тога, на једном месту (стр. 129) наводи потенцијалне учинке западних конзервативних, антиреволуционарних писаца у изградњи Јустинових философских ставова, укључујући тај аспект мисли философа из Ђелија у шири свеевропски процес отпора противдуховним елементима модернизације и револуције.

Лубардић не пропушта да у контекст Поповићеве рецепције руске словесности уведе и капиталну тротомну *Доімайику* с индикативним

поднасловом *Православна философија истине*, као и утицај руске школе догматског богословља на то дело, нарочито на прва два тома (стр. 108-123). Отац Јустин, наиме, жели да потврди оданост својих гледишта византијској духовној и догматској књижевној оставштини, која је, како знамо, настала у критичком и синтетичком дослуху са античком грчком философијом, наставивши да траје до наших дана као „философија по Христу“. По нашем мишљењу, никад не треба губити из вида да су се и руски религијски философи, нарочито софиолози и теургичари, трудили да успоставе дијалог са њима *савременим* „спољашњим“ знањем. Тиме су тежили да изврше својеврсно понављање чина отаца и узврате дарове својим философским (пре свих немачким, *идеалистичким*) „учитељима“. Чини се да је Јустин Поповић, више но иједан патролог оног времена, имао разумевања за ту стваралачку слободу духа не одустајући од, по дефиницији конзервативне, монашке мисли водиље.

Свесно се лишавajuћи теоријске систематике, одајући се неретко и апострофичном казивању, преподобни Јустин Нови Философ у читаоцу непрестано препознаје са-говорника, сабеседника, с којим дели заједнички Логос–Слово–Смисао. Такво је било и његово властито читалачко искуство: наилазећи на сродне или хвале достојне идеје других аутора, он их је „брао“ и приводио својој теолошкој, односно хришћанско-философској синтези у Логосу. Зато не треба да чуди што се у делима Јустина Поповића (па и у раду Лубардића који разматрамо) налазе сабрани и помирили мислиоци с различитим талентима, али са сличним, често и истоветним стремљењима. Ћелијски духоносац је као присан, а непристрасан зналац, остао изван завађених табора руске *заграничне* философије (стр. 172). У студији Богдана Лубардића, реконструисан је лик оца Јустина као заступника „средњег, али високог пута“ који је на страницама својих књига умео да помири митрополита Храповицког и Булгакова, Флоренског и Флоровског. Живахан уплив нашег богослова и философа у међуратну философско-теолошку ренесансу чини га, безмало, делом *руске* културне историје. То аутор најзад и поентира, антиципирањем надлазећег лика *српскоруске* религијске философије (стр. 165).

Несрећним околностима у прошлости спречен, академски сусрет српског и руског духовног искуства у области (хришћанске) философије *данас* се најјасније огледа у неизбежној *анамнези* – присећању на поводе тога сусрета. На сличан начин се и савремена руска философија враћа себи, својим основама и свом позвању. Ово и овакво суочавање са делом преподобног Јустина Ћелијског (и у Београду и у Москви), које

својом студијом поставља и подржава Богдан Лубардић, не служи стога само школском упознавању једног од највитаљнијих херменеутичких приноса повесном трајању руске религијске мисли. Тај истински вредан интерпретативни и пневматолошки *διάλογος* води плодотворном сагледању наших властитих заборава, пропуста и превида, али пружа и поуздане смернице – *ἡγούμενοι* за нове могућности развоја на пољу српско-руских философских и богословских истраживања.